

KÉMIA

munkafüzet

SZAKKÖZÉPISKOLÁSOKNAK

A TERMÉSZETRŐL TIZENÉVESEKNEK

A TERMÉSZETRŐL TIZENÉVESEKNEK

KÉMIA

szakközépiskolásoknak

munkafüzet 9

MÁSODIK, VÁLTOZATLAN KIADÁS

MOZAIK KIADÓ – SZEGED, 2017

Kedves Diákok!

Ez a munkafüzet a Mozaik Kiadó *Kémia szakközépiskolásoknak 9.* tankönyvéhez készült. A munkafüzet felépítése a tankönyvével megegyező, kérdései és feladatai segítséget nyújtanak az új ismeretek rögzítéséhez és rendszerezéséhez.

Ezek mellett számos olyan feladatot is találhattok, melyek az önálló ismeretszerzésre, szakkönyvek és az internet használatára ösztönöznek. Egyes kísérleteket ti magatok is elvégezhetitek, tanárotok felügyelete mellett és csak az ő engedélyével. Azokat a kísérleteket, amelyekben veszélyes anyagok szerepelnek, csak a kémiatanárod végezheti el.

A kémia iránt érdeklődők számára a nehezebb feladatokat *-gal jelöljük. Tudásotok azonban csak akkor válik igazán értékessé, ha alkalmazni is tudjátok a megtanultakat. Ne felejtsetek a következő kínai közmondást: „A tanítók csak az ajtót nyitják ki, belépned neked kell.”

Ehhez kíván segítséget nyújtani ez a munkafüzet is.

Jó tanulást kíván:

a szerző

I. ATOMOK, IONOK, MOLEKULÁK

A víz földi előfordulása és körforgása

1. Fejtsd meg a következő rejtvényt! A megfejtésül kapott mondat értelmében készíts figyelemfelhívó plakátokat!

A) A légkörben lévő légnemű víz.

B) A Föld vízkészletének kb. 2,7%-a ilyen víz.

C) Az ivóvíz kellemes ízét ezek okozzák (két szó).

D) Kémiaailag tiszta víz (két szó).

E) A felszín alatti vizek egyik formája.

F) Hóból kialakult jégtömeg, ami a nagy mennyiségű hó saját súlyának nyomása, az alacsony hőmérséklet és a terepviszonyoknak megfelelően lassú, folyamatos csúszó mozgást végez.

A)

2.				18.		15.

B)

	3.		16.			

C)

			17.			11.		1.	9.

D)

				20.	6.			19.		14.			7.

E)

10.	4.				5.		13.

F)

18.		8.			12.		

A rejtvény megfejtése:

2. Egészítsd ki az alábbi mondatokat!

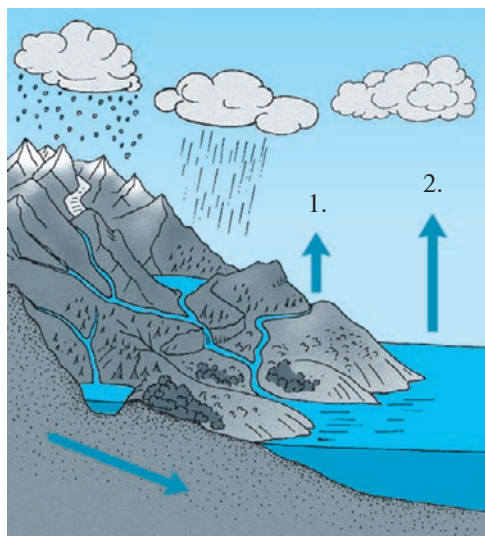
Melyik folyamatot ábrázolja az 1. és a 2. nyíl?

.....

A vizek, a tengerek, tavak és folyók állandóan

A levegő kevesebb vízpárát tud megtartani, mint a Jelentős lehűlés esetén a vízpára, vízcseppekké vagy alakul, s mint visszakerül a Földre.

A víz tehát állandó végez a természetben.

3. Gondolkozz és válaszolj! Válaszodat minden esetben indokold!

a) Vezeti-e az elektromos áramot a desztillált víz?

.....
És az ásványvíz?

b) Miért úszik a jég a vízben?

c) Milyen szerepe van a víznek a kőzetek aprózódásában?

4. Nézz utána az internet segítségével!

a) Mi a rétegvíz?

b) Mikor alakul ki belvíz?

5. **Tanulói kísérlet.**

Mérj ki 10 cm^3 desztillált vizet mérőhengerrel és szemcseppentő segítségével! Számold meg, hány vízcsepp alkotja! Határozd meg egy vízcsepp térfogatát, illetve tömegét is!

10 cm^3 víz csepp \Rightarrow 1 csepp cm^3 ; 10 g víz csepp \Rightarrow 1 csepp cm^3 .

6. Melyik valószínűbb? Karikázd be a helyes értéket megadó betű jelét!

a) Egy sejt átmérője: A: 10^{-5} m B: 10^{-15} m

b) A Föld és a Hold átlagos távolsága: A: $4 \cdot 10^8 \text{ m}$ B: $4 \cdot 10^{11} \text{ m}$

c) A hidrogén atommag átmérője: A: 10^{-10} m B: 10^{-15} m

d) Egy vízmolekula tömege: A: $3 \cdot 10^{-23} \text{ g}$ B: $3 \cdot 10^{-18} \text{ g}$

Az atom felépítése

1. Egészítsd ki a mondatokat!

A proton elektromos töltésű, a töltés nélküli elemi részecske, majdnem megegyezik. A protonok és a neutronok közös neve, mivel az alkotják. Az elektron töltésű, tömege a protonéhoz képest Az atom két fő részből áll: az és az

2. Gondolkozz és válaszolj! Válaszodat minden esetben szóban indokold!

- a) Miért semleges az atom?
-
- b) Van-e olyan atom, amelynek az atommagjában nincs neutron?
- c) A kémiai reakciókban megváltoznak-e az atomok magjai?
- d) Ugyanazon elem atommagjaiban lévő protonok száma különbözhet-e?
-

3. Tedd ki a megfelelő relációjelet!

a) a kalciumatom rendszáma	☐	a kalciumatom tömegszáma
b) egy darab ${}^7_3\text{Li}$ -atomban lévő protonok száma	☐	egy darab ${}^7_3\text{Li}$ -atomban lévő neutronok száma
c) 5 mol ${}^{56}_{26}\text{Fe}$ -atomban lévő protonok száma	☐	5 mol ${}^{59}_{27}\text{Co}$ -atomban lévő protonok száma
d) 2 g ${}^{39}_{19}\text{K}$ -atomban a protonok száma	☐	2 g ${}^{39}_{19}\text{K}$ -atomban az elektronok száma
e) egy darab ${}^{35}_{17}\text{Cl}$ -atomban a neutronok száma	☐	egy darab ${}^{40}_{20}\text{Ca}$ -atomban a neutronok száma
f) az atommagok hasadásakor felszabaduló energia	☐	a kémiai reakciók során felszabaduló energia

4. Hány protont, elektront, illetve neutron tartalmaz

- a) egy ${}^{27}_{13}\text{Al}$ -atom?
- b) 10^{10} db ${}^{27}_{13}\text{Al}$ -atom?
- c) 10^{10} db ${}^1_1\text{H}$ -atom?

Az izotópok

1. Mit jelentenek a következő kifejezések?

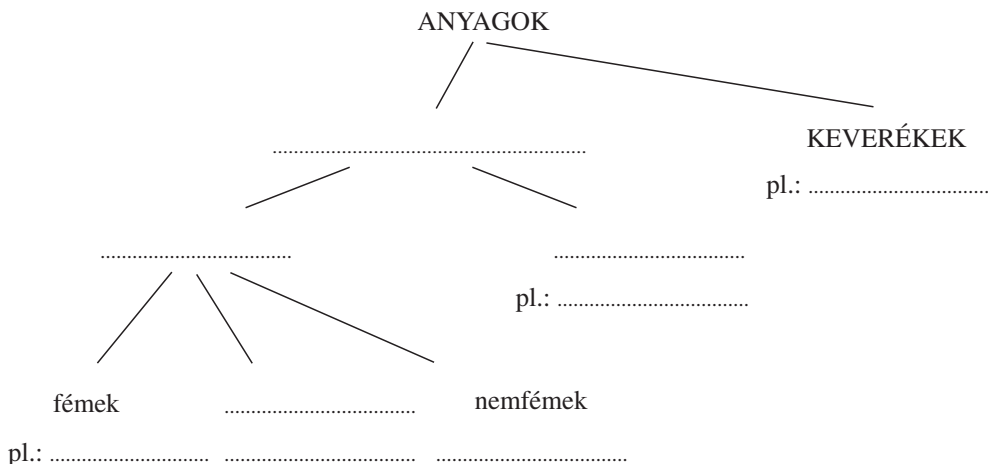
- a) Izotópatomok:
-
- b) Radioaktív sugárzás:
-
- c) Relatív atomtömeg:
-

III. KÉMIAI REAKCIÓK, ELEKTROKÉMIA

Anyagok és szerkezetek

1. Írd a pontozott vonalra az odaillő kifejezéseket, majd sorold be az alábbi anyagokat a megfelelő helyre!

Anyagok: a) vas; b) cukor; c) réz; d) csapvíz; e) oxigén; f) levegő; g) desztillált víz; h) hidrogén; i) tellúr; j) tengervíz

2. Mi a különbség és mi a hasonlóság a keverékek és a vegyületek között?

Hasonlóság:

Különbség:

3. Gondolkozz és válaszolj!

a) Azonos atomok között milyen kötés alakulhat ki?

b) Mi határozza meg a nemfémek, illetve a vegyületek tulajdonságait?

4. Töltsd ki a táblázatot, majd a megadott példák betűjelét írd a megfelelő helyre!

Példák: a) magnézium; b) gyémánt; c) foszfor; d) kalcium-karbonát; e) szilícium-dioxid; f) jég; g) magnézium-oxid; h) jód; i) vas-oxid; j) nátrium; k) szilícium

Rácstípus	Atomrács	Fémrács		
A rácsot összetartó erő			Másodrendű kötés	
Példák				

Anyagok és tulajdonságok

1. Olvasd el a következő szöveget! Csoportosítsd a grafit jellemző tulajdonságait!

„A grafit sötétszürke, átlátszatlan, puha anyag. Az elektromos áramot és a hőt jól vezeti. Olvadáspontja 3550 °C, sűrűsége $2,26 \frac{\text{g}}{\text{cm}^3}$. Nem oldódik semmiben. Levegőn nem változik, magas hőmérsékleten azonban többféle elemmel, vegyülettel reagál. Magas hőmérsékleten széndioxiddá ég el.”

Fizikai állandók	Fizikai tulajdonságok	Kémiai tulajdonságok

2. Hasonlítsd össze a fizikai és kémiai változást!

A) fizikai változás B) kémiai változás C) mindkettőre jellemző D) egyikre sem jellemző

- 1. Ilyen folyamat a jég olvadása is.
- 2. Kémiaileg új anyag kialakulásával jár.
- 3. A cukor oldódása is ilyen folyamat.
- 4. Nem jár kémiaileg új anyag kialakulásával.
- 5. A hidrogén vízzé történő égése is ez.
- 6. A szárazjég szublimációja során ez történik.
- 7. Csak exoterm folyamat lehet.

3. Írd le az alábbi folyamatok reakcióegyenletét! Állapítsd meg, hogy milyen kötések találhatóak a kiindulási anyagokban és a termékekben!

a) a vízbontás

Egyenlet:

Kémiai kötések:

b) a városi gáz (CH₄) égése

Egyenlet:

Kémiai kötések:

c) a szén égése

Egyenlet:

Kémiai kötések:

V. KÖRNYEZETÜNK ÉS AZ ENERGIA

A levegő és szennyeződése

1. Karikázd be a helyes válasz betűjelét!

a) A tiszta levegő nem tartalmazhat

- A) oxigént,
- B) szén-dioxidot,
- C) argont,
- D) kén-dioxidot.

b) Melyik állítás igaz a szmogra?

- A) Nem veszélyes az élő szervezetre.
- B) A levegőben lebegő szilárd és folyékony részecskék együtt vannak jelen.
- C) A szmog kifejezés jelentése forró köd.
- D) Csak a falvakban alakulhat ki.

c) Mi nem jellemző az autókatalizátorra?

- A) A motorban az üzemanyag elégeésekor keletkezett káros gázokat alakítja át.
- B) A szén-monoxidot szén-dioxiddá alakítja.
- C) Hozzájárul a levegő tisztaságának megőrzéséhez.
- D) A nitrogén-monoxidot nem képes átalakítani.

2. a) Sorolj fel környezetbarát üzemanyagokat!

.....

b) Nézz utána, hogy hazánkban hol és milyen alapanyagokból gyártanak környezetbarát üzemanyagokat!

.....

.....

.....

3. Gondolkozz és válaszolj!

a) Mi lenne a Földön az üvegházhatás jelensége nélkül?

.....

b) Melyek az üvegházhatást okozó gázok? Hogyan kerülnek ezek a levegőbe?

.....

c) Mit jelent a szén-dioxid-kvóta kifejezés?

.....

4. Ismertesd a savas esőket okozó gázokat! Milyen folyamatok során kerülnek a levegőbe?

.....

.....

.....

5. Gyűjtsetek érveket a környezetbarát üzemanyagok használata mellett! Beszéljete a velük kapcsolatosan felmerülő problémákról is!

.....

.....

.....

.....

6. Töltsd ki a táblázatot!

	Fotokémiai szmog	Redukáló szmog
Kialakulásakor az időjárási viszonyok		
Főbb szennyező anyagok		
Hol és mikor észlelték először?		
Hatása az élő szervezetekre		

7. Mit jelent a szmogriadó? Milyen intézkedéseket rendelhetnek el?

.....

.....

.....

8. Gyűjtsetek minél több ötletet arra, hogy a levegő tisztaságának megőrzése érdekében ti mit tudtok tenni!

.....

.....

.....

TARTALOM

Bevezető	3
I. ATOMOK, IONOK, MOLEKULÁK	4
A víz földi előfordulása és körforgása	4
Az atom felépítése	5
Az izotópok	6
Elektronok az atommag körül	7
A periódusos rendszer	9
Ionok és ionvegyületek	11
A kovalens kötés és a molekulák	13
A molekulák alakja	14
Dipólusos molekulák és összetett ionok	16
Kölcsönhatás a molekulák között	18
Összefoglalás	19
II. AZ ANYAG FELÉPÍTÉSE	22
Az anyag felépítése	22
Szilárd anyagok szerkezete	24
Az oldatok és az oldódás	26
Az oldatok összetétele	28
Ionok vizes oldatokban	30
Kolloidok	31
Összefoglalás	34
III. KÉMIAI REAKCIÓK, ELEKTROKÉMIA	36
Anyagok és szerkezetek	36
Anyagok és tulajdonságok	37
Reakciók és energiaváltozások	38
A kémiai reakciók sebessége	39
Az aktiválási energia és a katalizátorok	40
A kémiai egyensúly	42
Savak és bázisok	43
A vizes oldatok kémhatása	44
Savak és bázisok erőssége	45
Közömbösítés és hidrolízis	46

Redoxireakciók	48
Galvánelemek	51
Szárzelemek és akkumulátorok	52
Az elektrolízis	54
Összefoglalás	56
IV. ANYAGOK KÖRFORGÁSBAN	60
A periódusos rendszer és az anyagok. A hidrogén (H ₂)	60
A Föld légköre és a levegő	61
Az oxigén (O ₂) és az ózon (O ₃)	63
A nitrogén (N ₂) és vegyületei	65
A szén és vegyületei	68
A kén és vegyületei	70
A halogénelemek és vegyületeik	71
A klór (Cl ₂)	73
A hidrogén-klorid (HCl)	74
Kőzetek és ásványok	75
A fémek szerkezete és tulajdonságaik	77
Az alkálifémek és vegyületeik	79
Az alkáliföldfémek és vegyületeik	81
Az alumínium	83
A vas	84
Réz, ezüst és az arany	86
Összefoglalás	88
V. KÖRNYEZETÜNK ÉS AZ ENERGIA	92
A levegő és szennyeződése	92
A vizek és a talaj szennyeződése	94
Vízvizsgálat	95
Energiaforrások I.	97
Energiaforrások II.	99
Szénhidrogének	101
Telített, nyílt láncú szénhidrogének: az alkánok	102
A kőolaj	105
Összefoglalás	107
Függelék	109